

Griffortælling med møntmester Gerrit Comhaer

15.07.18

Griffer findes ikke i den virkelige verden, de er mytologiske skabninger, men folk har troet at de eksisterede, så griffer, selv om de ikke fandtes har en lang historie, som går fem tusinde tilbage. De kendes fra de ældgamle kulturområder i Egypten, Mellemøsten og Indien, og derfra spredte den sig til Europa og Skandinavien. Griffen er sammensat af en ørn som forparti, og med en løve som bagparti. Ørnehovedet har desuden spidse ører.

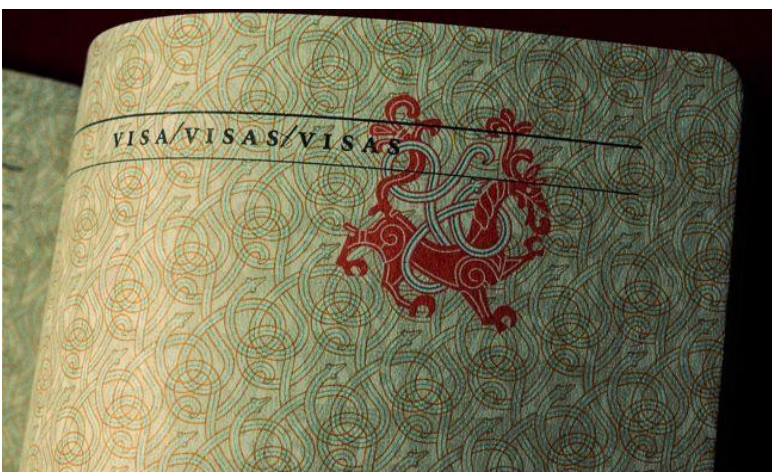

Sammensat af ørn og løve, er den både fuglene og dyrenes konge. Den har ørnens skarpsyn, kraftige næb, stærke klør og store vingefang sammen med løvens råstyrke. Griffen menes også at være ædel, intelligent, frygtløs, loyal, ærlig og beskyttende, og i kamp, vild og utæmmelig. Den har kun en mage, og så er det for livet, de finder ikke en ny hvis magen dør. Griffer lægger deres æg i en rede i en hule, med en indgang som er nem at bevogte. Der ligger altid klumper af guld som de har samlet i reden, griffen gør alt for at beskytte sine æg og guldet. Selv om man ikke ligefrem kan sige at griffer er søde, er griffer symbolsk **gode**.

Det er sådan, i grove træk, at griffen beskrives fra ældgammel tid. Flot og intimiderende som den er, kunne den f.eks. i Romerrigets tid bruges til skræmmende effekt på gladiatorernes hjelme. Det man måske ikke helt kan forstille sig er, at griffen også havde en symbolsk betydning i den kristne kirke. Griffen kunne bruges som et symbol for Jesus - han var både "nede på jorden" menneske og overjordisk, det må være blandingen af dyret og fuglen i den mytologiske skabning der tænkes på. Selv om det lyder lidt bizart, kan det også godt harmonere med griffens personlighed, selv om den er et noget mere macho Jesussymbol end vi er vant til. Grifsymbolet kan også bruges i overført betydning som billede på opstandelsen.

Et sted hvor man kan se griffen som kristent symbol er på Jellingestenen. Stenen, fra ca. 965, blev sat af Harald Blåtand, som en hyldest til sin forældre, og til sig selv for at have gjort Danmark og Norge kristen. Stenen siges således at være Danmarks dåbsattest. Den tresidede sten er udstyret med runeskrift og dekoreret på to sider med billeder i Vikingstil. På en side ses Jesus, medens der på den anden side kæmper en grib/grif med en slange. Det menes at symbolisere det godes kamp mod ondskab, kristendom mod hedenskab. Så er det at griffen symboliserer den gode kristendom.

Da et nyt dansk pas skulle designes i 1997 kom designeren Peter Bysted på en temmelig svær opgave. Der var meget der skulle tages hensyn til. Han kom på ideen med at bruge nogle elementer fra Jellingestenen. Så Kristusfiguren kom på passets inderside foran, medens griffen i kamp mod slangen er trykt på hver anden af pas-siderne hvor der kan stemples. Griffen ses i flere danske kirker, selv om det er få. De er malet som kalkmalerier og et enkelt sted er griffen en del af

udsmykningen på en tidlig døbefont. Her er griffen i rollen som bevogteren.

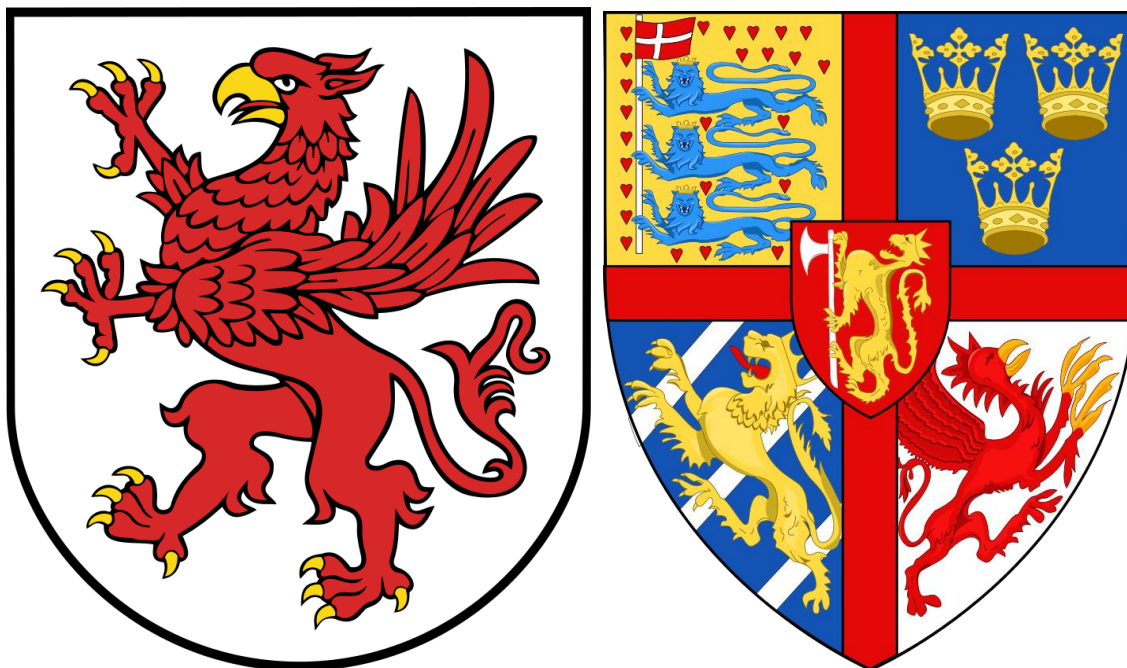
Samtidig med at griffen blev brugt symbolsk, troede folk også på at den fandtes, og i middelalderen var en klo fra en grif eller et grifæg en nærmest uopnåelig skat at have. Dronning Margrethe gav provst Otto Bosøn et sølvslået "drikkehorn" lavet af en ægte grifklo, som dog ikke eksisterer mere. Nationalmuseet i København har et drikkehorn, som de engang mente var lavet af en grifklo. Det er meget flot, og har endda små støtteben formet som ørneben så det ikke vælter. For grifæggenes vedkommende, var de lidt nemmere at få fat i, en sjælden gang havde personer som havde rejst i østen nogle med hjem. Det var selvfølgelig strudseæg.

I middelalderen spredte brugen af våbenskjold sig over hele Europa, et våbenskjold blev brugt som et slags logo for en familie. Blandt de kongelige var det populært at have løver eller ørne som symbol på deres våbenskjold. Griffen var derimod ikke særligt populær. Der var dog en familie, hertugslægten fra Pommern, som ligger i Nordtyskland, der brugte en rød oprejst gående grif på en hvid bund som deres våbenskjold.

Kong Christoffer giftede sig med Euphemia fra Pommern. Der findes en meget fornem grav til parret i Sorø kirke. Her ses Dronning Euphemia iklædt en pragtfuld dragt. Hendes kjole er pyntet med mange brocher, skiftevis præget med løver og griffer, løver fra mandens danske kongevåben, og griffer fra hendes pommerske. Der står desuden flotte løve- og griffigurer som lysholdere på graven.

Efter Dronning Margrethe den førstes mand og søn døde, adopterede hun sin søsters barnebarn, Erik af Pommern. Margrethe var en magtfuld dame, og hun regerede medens den unge prins voksede op. Da Erik blev kronet til konge¹, 15 år gammel, var det for Kalmar Unionen som var Danmark, Norge og Sverige samlet i én stormagt. Det sås på Eriks nye kongelige våbenskjold, sammensat af våbenskjoldene for Danmark, Kalmar Unionen, Sverige og Pommerns røde grif, med Norges våbenskjold som hjerteskjold. Selv om Erik officielt var konge fortsatte dronning Margrethe, for det var ikke sådan lige at overgive magten til en teenagedreng.

Mærkeligt nok, medens Danmark var blevet til en supermagt, fungerede landets pengesystem dårligt. Der havde været fremstillet mønter i Danmark i 400 år men kvaliteten af dem var ikke altid god. Mønter blev lavet af en blanding af sølv og kobber. Det var selvfølgelig meget vigtigt, at metallet var af den rigtige blanding, og at mønten vejede det den skulle, så den holdt den værdi den lovede. De danske mønter endte med at være af så ringe en kvalitet at f.eks. de tyske købmænd nødtog imod dem. Til sidst blev der slet ikke slået mønter i Danmark mere.

Dronning Margrethe besluttede sig for, at der skulle startes på en frisk med et nyt møntsystem, nu hvor Erik skulle være konge. Så i hans navn blev der indkrævet en ekstraskat af folket, og det blev til omtrent 4.600 kg sølv, som var nok til at sætte det hele i værk.

Mønterne skulle fremstilles i en nyoprettet møntergård i Næstved og en møntmester skulle findes til at være chef på værkstedet. Specialisten der blev hyret til opgaven hed Gerrit Comhaer, han stammede fra Holland og er et særdeles interessant bekendtskab. Gerrit kom fra en succesrig guldsmedeslægt, og han var selv en meget dygtig guldsmed, havde skabt en god forretning i Deventer og tjente mange penge. Comhaerne var borgerlige kunsthåndværkere af høj status, og førte et fint borgerligt våbenskjold. Gerrit var gift med Bertha og de havde et barn, sønnen Gosewijn. Men Gerrit var ikke kun guldsmed. Han havde også forstand på værdier, bankverdenen og administration, og han blev ansat af herremanden og biskoppen, Frederik af Blankenheim som rentemester for hele den landsdel i Holland hvor de boede. Og så var det at guldsmeden skulle have haft en grif til hjælp til at passe på værdierne, for biskop Frederik var magtsyg og

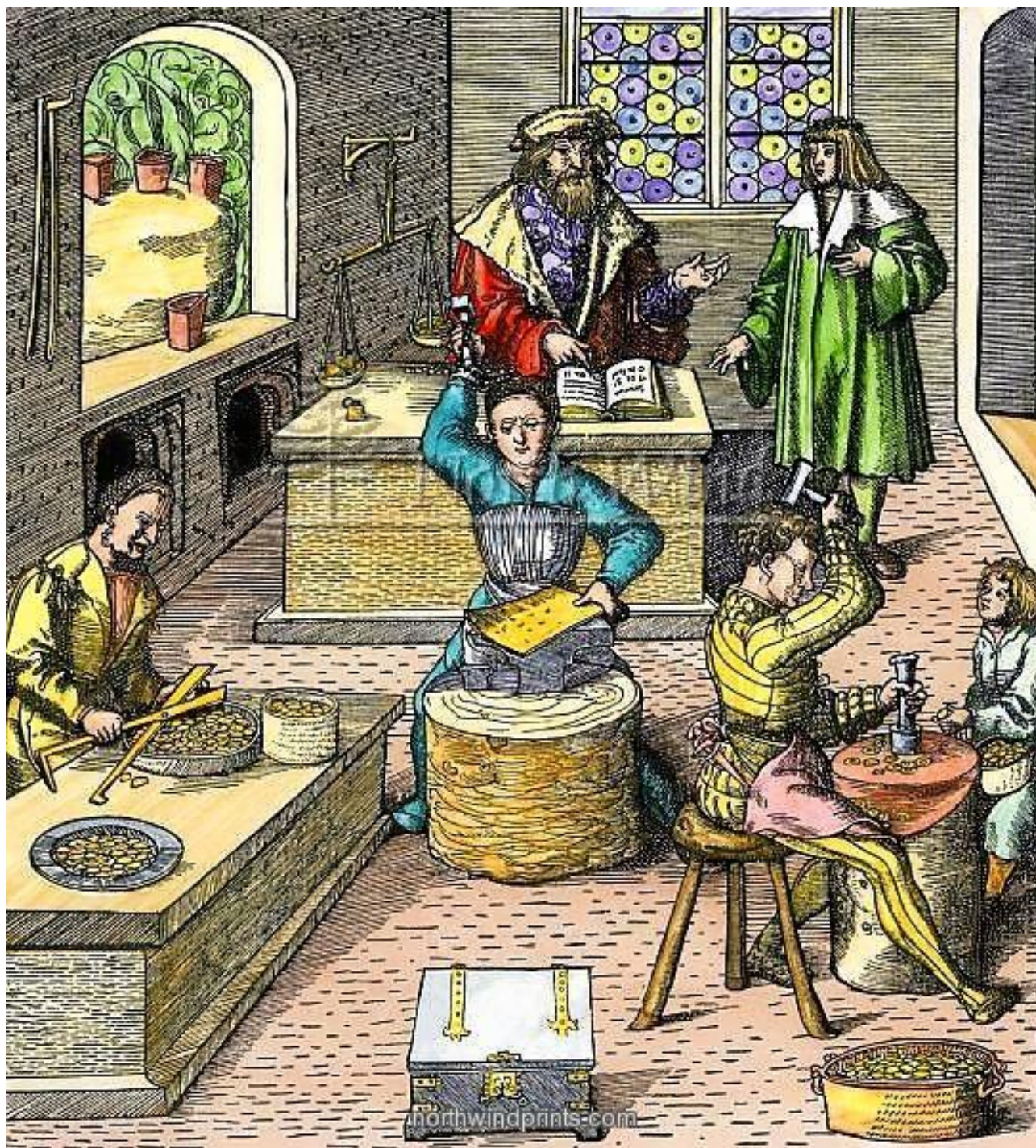
¹ 1397

krigerisk. Gerrit fik over nogle år lånt ham hele sin formue på 3762 gylden. Da Gerrit ville have sine penge igen, blev biskop Frederik sur på ham. Det endte med at Gerrit måtte forlade alt han havde, og flygte ud af Holland. Hans to guldsmedebrødre gjorde karriere i udlandet som bankmænd og møntmestre, og Gerrit tog nordpå til Lübeck hvor den ene bror opholdt sig. Her har folk åbenbart vidst at Comhaerbrødrene var skrappe til deres fag, og Dronning Margrethe som var på udkik efter en møntmester, fandt sin mand i Gerrit Comhaer.

Næstved var en af de allerstørste byer i Danmark dengang med ca. 5000 indbyggere. Der var masser af aktivitet med en hel del købmænd som handlede med udlandet. Møntergården i Næstved skulle etableres i biskop Peder Jensen Lodehat af Roskildes store ejendom som lå meget godt, centralt og praktisk ved en sidevej som gik fra Købmagergade ned til Susåen. Man skal nok forestille sig et godt stort solidt murstenshus med tegltag, noget lignende Kompagnihuset, med en del udbygninger i bindingsværk med stråtag. Der skulle fremstilles penge her i Møntergården, så huset har både rummet det uforarbejdede metal, og færdige mønter klar til brug. Sikkerheden må have haft høj prioritet, og mon ikke der var en del vagter med daggert og sværd, der passede på værdierne. Her er det vi kan forestille os en grif, som også passer på værdierne, kong Eriks grif, siddende på taget af Møntergården.

De første mønter slået i Næstved var "hvider" "witten". Et design til møntens to sider var blevet besluttet, og et over og et understempel blev lavet. Metalbarren blev banket flad, klar til at kunne lægges mellem stemplerne. Så slås der til, det var derfor det blev kaldt at "slå mønt". På den ene side stod "ERICVS:REX:D:S:N" på den anden side "MONETA NESTWED". Gerrit Comhaer har vel næppe selv stået og slået mønter, han var chefansvarlig for møntfremstillingen. Dronningen stolede så meget på Gerrit at hun sendte ham til udlandet flere gange på opgaver, der havde med penge eller handel at gøre. Det gav ham prestige, og han tjente godt. Da han flygtede fra Holland, havde han mistet sin formue, nu var han velhavende igen.

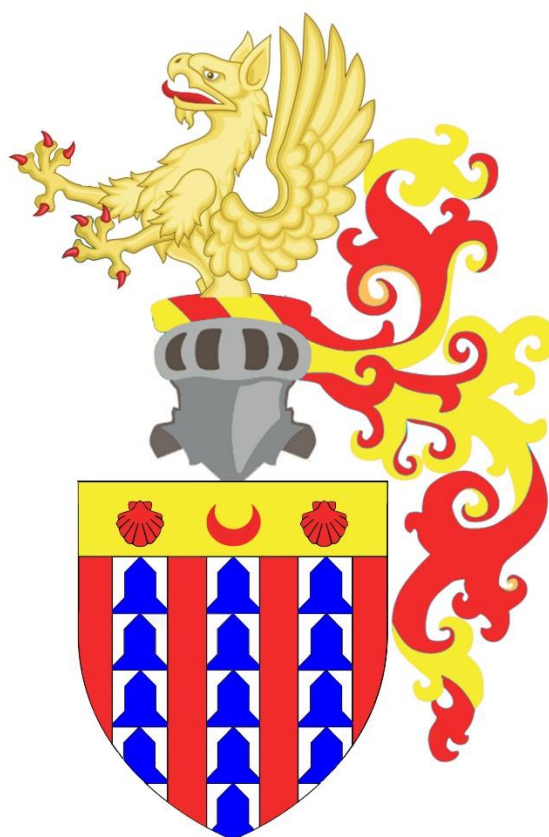
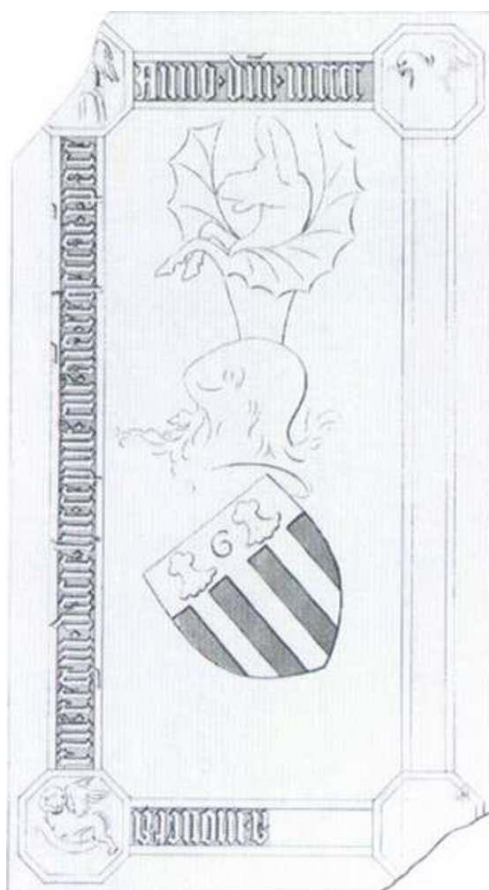
Senere fremstilles en lidt mindre mønt, en sterling.

Gerrit har også mødt Kong Erik, og det forlyder at de blev venner. Gerrit må have været ca. 60 år gammel da hustruen Bertha døde i 1410. Hun testamenterede en pengearv til klosteret hvor sønnen boede. Gozewijn besøgte sin far i Danmark flere gange. En anekdote fortæller at Gerrit sad med et dokument hvor han skulle til at skrive at han havde **lånt** et nonnekloster i Deventer 100 Noble. Sønnen spurgte hvad han ville skrive, og da han fortalte det, **gentog** sønnen spørgsmålet, indtil Gerrit svarede at han havde **givet** nonneklosteret de 100 noble. Det var selvfølgelig en god gerning, og der ville være blevet bedt for ham.

Efter godt 10 år på Møntergården i Næstved rykkede Gerrit til Lund hvor han overtog møntmesterstillingen der. Der eksister flere dokumenter derfra, gældsbrief osv. skrevet i embeds medfør med Comhaerseget på. Alt kørte for ham med hensyn til hans karriere, og som enkemand besluttede han sig for at gifte sig igen. Det kunne tænkes at nu hvor Gerrits eneste søn, Gosewijn, var blevet munk, ville han gerne have flere børn. Gerrit rejste tilbage til Deventer i Holland (Jan 1413?) og blev gift med en ganske ung pige af fornem familie, Aleid der Poorten. I de gamle dokumenter står at "da hun kom der med Venner, som hun bragte med, saa blev hun modtaget med Ære, og Kongen havde dem begge meget kær". Så en flot velkomst af kong Erik til brudeparret, og Aleid havde åbenbart nogle veninder med, til selskab. Parret fik dog ingen børn sammen.

Gerrit Comhaer skrev sit testamente den 7. december 1415, og døde et par dage efter. Han blev begravet i Lund Domkirke med en flot gravsten. En tegning blev lavet af stenen 1773, da den allerede var godt slidt. Der kunne dog læses, skrevet på latin, at "Danmarks Riges Møntmester her begravet; hans sjæl hvile i fred." Midt på stenen var udhugget Gerrit Comhaers våbenskjold, udstyret med en trallehjem med hjelmklæde og hjelmfigur. Selv om det skitserede våbenskjold umiddelbart ligner det kendte Comhaer segl, er figurerne i hovedfeltet forstået anderledes. Her er de to roser blevet til muslingeskaller og i midten er en markering i stedet for en liggende halvmåne. Den noget særprægede hjelmfigur er heller ikke lige til at afkode. Mit bud på hvad figuren kunne være er, **en grif**! Figuren har tydeligvis haft vinger og spidse ører, men ellers ser det ud til at figuren har været så slidt at Hilfeling bare har skitseret "noget". Det vil give mening, hvis figuren var en grif. Comhaer havde livet igennem, som guldsmed og møntmester, arbejdet med at skullet passe på "værdier". Kong Eriks våbenskjoldsymbol fra Pommern var en grif, og de havde kendt hinanden og var

”venner”. At Comhaer valgte en grif som hjelmfigur kunne ses som både en tilkendegivelse af at han havde taget dens væsen som ærespejlemærke, han passede på guldet i respekt for kongen han tjente.

Gerrit Comhaers unge enke Alijd tog tilbage til Holland. Hun boede først hos sine forældre, og ved deres død gik hun i kloster. Gerrits søn, munken Gozewijn, vendte tilbage til Danmark hvor han kom så godt ud af det med Kong Erik at han blev hans skriftefader. Han blev endda biskop af Island fra 1435 til 1441. Gozewijn rejst efterfølgende tilbage til sit kloster i Holland, hvor han boede til sin død. Han er i eftertiden kendt for ”Modern Devotion” og omtales i hollandsk historiske og teologiske værker!

Meget af Erik af Pommerns tid gik med småkrige. Det kostede mange penge. Erik indførte Øresundstolden, dvs. at udenlandske skibe skulle betale for at måtte sejle i Øresundet, eneste sejlroute mellem Østersøen og Nordsøen. På den danske side opførtes befæstningen Kronborg, i Helsingør. På den svenske side fik Erik opført befæstningen Malmøhus ved Malmø. Han gav Malmø et byvåbenskjold, et rødt grifhoved med en krone på hvid bund, dvs. en version af hans eget pommerske våbenskjold.

Kort taget fra "Da Danmark var størst" Nils Hartmann og Charlotte Clante

En anden metode Erik af Pommern brugte til at skrabte penge sammen til sine mange krigshandler var, ved at ændre på metalblandingen af de danske mønter, nu blev "sterling" til "kobbersterling". Kobberet kom fra kobberbjerget ved Falun i Sverige som Erik havde råderet over. Indskriften på mønten var "Moneta nomine domine – I Herrens Navn, men det hjalp kun lidt, for udlandet regnede dem nu som kun værende 1 penning værd i stedet for 3. Således blev det igen en valuta som ingen ville bruge. Medens Erik var udenlands 1423-25, bl.a. på pilgrimsrejse til Jerusalem, var det dronning Philippa der styrede landet. Hun forstod vigtigheden af, at der var et velfungerende møntsystem, og i løbet af kort tid blev en ordentlig mønt præget, en søsling, som svarede til 6 penning. Da Erik var tilbage, lod han disse gode mønter smelte om og lod igen underlødige mønter præge. At han ødelagde det danske møntsystem, som lige var blevet genoprettet, var kun en af grunnerne til at der blev gjort oprør mod ham.

Erik af Pommern

Dronning Philippa var død i 1430. Parret havde ingen børn fået, så der var ingen direkte arving til tronen. I foråret 1438 holdtes et stor råd i Vordingborg, hvor Erik prøvede at få sin slægtning Bugislav accepteret som arving, men det gik ikke igennem. Erik var godt klar over at han var upopulær, og tiden var ved at løbe fra ham som konge. Danmarks kongelige arkiv, brevkammer og skatkammer, lå på Kalundborg Slot. Her fik Erik sin loyale høvedsmand Jens Torbernsøn Sparre til at love at ville forsvare slottet med alle midler indtil en "**som griffen fører**" vendte tilbage. Erik tog så "sine hedeste klenodier" og forsvandt. Erik af Pommern blev afsat som konge af Danmark, Norge og Sverige i 1439. Men han havde allerede på det tidspunkt taget ophold på den svenske ø Gotland, og herfra levede han af at være sørøver! Det må man synes var at bringe skam over hans flotte grifvåbenskjold.

Fremstillingen af mønter i Næstved på Møntergården endte i 1425, så værkstedet fik ikke nogen lang levetid. Møntergården blev revet ned, men sidevejen fra Købmagergade ned mod Susåen hedder stadig Møntergade.

Der findes kun en historisk fremstilling af en grif i Næstved, i Sct. Peders kirke. På Dronning Sophies våbenskjold. Gift med Frederik d. 2., hun stammede fra Pommern, og på hendes våbenskjold, kan man, hvis man ved hvad man kigger efter, godt finde griffen!

Ellers er det småt med griffer efter 1600-tallet, hvor man efterhånden erkendte at de ikke fandtes i den virkelige verden, kun den mytologiske. Her dukkede griffen stadig op fra tid til anden i folkesagn og eventyr, den var dog ikke så populær som andre mytologiske skabninger.

Grimm brødrene skrev et eventyr "Griffen" hvor den unge mand bl.a. skulle skaffe en fjer fra en grifhale for at vinde prinsessen, en umulig opgave idet griffen har en løves hale, og der er ingen fjer at hente der. I 1800-tallet (1865) skrev Lewis Carroll den temmelig gakkede og fantasifulde "Alice i Eventyrland". Det var faktisk en grif, der startede det hele for ham. For som barn kom Lewis Carroll en hel del i Ripon Domkirke hvor hans far var præst. På en af stolene var en flot udskæring af en grif, som prøver at fange et par kaniner som flygter ned i et kaninhul. Det har sat gang i drengens fantasi, og som voksen blev Alices fald ned i kaninhullet bogens indledning, og hvor eventyret begynder. Blandt mange mærkelige oplevelser møder hun en grif.

Griffer er ikke så populære som andre mytologiske skabninger, de dukker sjældent op i nutidens film i fantasygenren og tegnefilm. For de yngste børn, som den ikke særligt sympatiske Gilda i My Little Pony tegnefilmene, og i Sophia the First, en Disney fjernsynsserie. Hos prinsesse Sophia bevogter griffamilien juvelkammeret på slottet. Dvs. at de, selv om de er blevet disneyfiseret, holder fast i noget af deres traditionelle personlighed.

Vor tids store eventyrlige fortællinger, Harry Potter bøgerne, er skrevet af J.K. Rowlings, og hun har et indgående kendskab til klassisk mytologi, som hun både låner af, og fornyer så det passer til hendes magiske verden. Huset Gryffindor er opkaldt efter Godwin Gryffindor, en af de 4 stiftere af skolen Hogwarts. Gryffindor betyder "gylden grif". Der er faktisk ingen griffer i Harry Potter historierne, men der er en grif-afart som hedder en hippogrif. En flok hippogriffer, halvt ørn og halvt hest, holdes ved skolen og bliver passet af Hagrid. En af hippogrifferne, Buckbeak, også kendt som Witherwings, er en gennemgående karakter i bøgerne.

Transportsektoren har pudsigt nok taget griffen til sig. Den britisk Vauxhall bil har haft en grif som logo siden 1920-erne. Firmaet som lavede de originale biler, lå i Vauxhall, stedet som helt tilbage til 1200-tallet ejedes af en ridder Faulke. Hans ejendom kaldes Faulke Hall som blev til Vauxhall ad åre. Symbolet på ridderens våbenskjold var en grif.

I 1896 oprettede et britisk firma et værksted i Malmø til at producere cykeldele. 4 år efter solgtes afdelingen til nogle svenskere, og firmaet tog navnet Scania, som er navnet for området i Sydsverige. I 1901 valgte de et firmalogo som bestod af en pedalarm til en cykel omkransende Malmøs grifhoved med krone på, givet til byen af Erik af Pommern i 1437.

Firmaet udviklede sig over årene til at producere en lang række produkter, fra støvsugere til lastbiler, og er i dag blevet kæmpestor. Og logoet har mere eller mindre været Scantias symbol lige siden. De siger at griffens styrke, hurtighed, årvågenhed og mod er egenskaber der passer til firmaet og deres produkter. Der er virkelige mange Scania lastbiler og busser der kører i Danmark. Og de er nemme at identificere, for de har et rødt grifhoved malet på. Lidt pudsigt har Scania i Norge fået lavet en firmamaskot som er en grif, en ret sej grif med krone, læderjakke og kørebriller, som hedder Griffbert. Så deroppe mellem fjeldene i Norge kører hærdede lastbilchauffører rundt i store lastbiler med en Griffbert siddende i forruden. Scania havde i en årrække et samarbejde med fly- og bilproducenten Saab, som tog griffen til sig som symbol. Deres veje skiltes i 1989, året efter Saab havde præsenteret deres ny jagerfly gripen/griffen 39. Deres nyeste version Gripen NG – next generation – skulle leve op til alt hvad man kunne forvente og ønske af gode grifegenskaber. Da Danmark for nylig købte 27 nye kampfly, var det dog ikke svenske griffer der valgtes, men amerikanske Joint Strike Fighter F35.

Griffbert

Pilotbadge til Griffen 39

Tilbage til griffen og værdierne. Den borgerlige vinhandlersøn Peter Schumacher gjorde en fantastisk karriere, blev først kammersekretær og siden rigskansler for Christian d. 5. Han have allerede brugt en grif som symbol på sit segl, og da han blev adlet i 1671, var det under navnet Griffenfeld. Han må have ment, at figuren fint repræsenterede hans eget væsen og den magtfulde rolle i samfundet han havde kæmpet sig frem til.

Våbenskjoldet er firdelt, med 1 og 4 felter med en gående løve over røde og gule striber, 2 og 3 felter er 7 røde hjerter og i midterskjoldet er en oprejst gående grif i gul, holdene en hellebard. Den midterste af de 3 hjelme har den samme grif som hjelmfigur. Løverne, de Oldenburgske striber og hjerterne er alle symboler fra det danske kongevåbenskjold.

Griffenfeld faldt i unåde i 1676, og blev bl.a. beskyldt for at modtage bestikkelse og landsforræderi. Han blev af en kommissionsdomstol dømt fra ære, liv og gods for forræderi. Han skulle halshugges ved sværd, den 6. juni på Kastellet. Efter at have set sit våbenskjold brækket i stykker stod han klar. Da standsede kongens adjutant, bøddelen med "Holdt, der er pardon!" Kongen havde benådet ham, med livsvarigt fængsel. Han blev løsladt efter 22 år og døde i 1699. Endnu engang var griffen som symbol for hæderlighed blevet misbrugt!

I de engelsktalende lande er griffen stadig en figur som kendes som guldets vogter og bruges som firmalogo i finanssektoren.

Siden 1818 har Nationalbanken mere eller mindre styret Danmarks pengesystem. Indimellem har der været kriser. Under anden verdenskrig blev Danmarks guldbeholdning flyttet fra Nationalbankens kælder til USA, ellers ville tyskerne have snuppet den. Fra 1951 er det meste af guldet blevet opbevaret i the Bank of England. Der fremstilles heller ikke penge i Danmark. Danske mønter bliver produceret i Finland og danske pengesedler laves i Frankrig. Hvem ved hvor lang tid der går, inden fysiske penge forsvinder helt, vi har jo dankort, mobilepay og bitcoins?

Her er en grif landet på taget af den Hirschsprungske Samling i København. Vi må håbe der stadig er nogle griffer derude som passer på guldet.

